

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD., dots. P.Lutfullayev, PhD., dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi asosida chop etiladi. Jurnal Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan. UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

1. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. – Москва: Просвещение, 1991.
2. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – Москва: Просвещение, 1991.
3. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. – Москва: Академия, 2006.
4. Шукин А. Н. Обучение иностранным языкам: теория и практика. – Москва: Филоматис, 2006.
5. Rost M. Teaching and Researching Listening. 2nd ed. – Harlow: Pearson Education, 2011.
6. Wilson J. J. How to Teach Listening. – Harlow: Pearson Longman, 2008.
7. Field J. Listening in the Language Classroom. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
8. Vandergrift L., Goh C. C. M. Teaching and Learning Second Language Listening: Metacognition in Action. – New York: Routledge, 2012.
9. Brown S. Teaching Listening. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
10. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.

BO'LAJAK PEDAGOGLARDA G'OYAVIY-MAFKURAVIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Xo'jaqulov Oybek Aloxonovich

Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi

Namangan, O'zbekiston

Annotatsiya. Maqolada bo'lajak pedagoglarda g'oyaviy-mafkuraviy kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish masalasi ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda an'anaviy ma'ruza-tadbir shaklidagi ishning cheklovlari aniqlanadi va uning o'rniga tahliliy mashqlarga asoslangan metodik tizim taklif etiladi. Muallif o'qituvchining bahsli masalalardagi to'rt xil rolini qiyosiy tahlil qilib, ularning har birining pedagogik natijasini baholaydi. Metodik tizim beshta mashq turini — matn tahlili, pozitsiyalarni qiyoslash, qarshi dalilni asoslash, manba ishonchligini tekshirish va kasbiy vaziyat tahlilini — o'z ichiga oladi hamda ularning bosqichma-bosqich qo'llanilish tartibi asoslanadi. Baholash tizimi talaba qarashining mazmuniga emas, uni asoslash sifatiga qaratilgani metodikaning o'zak tamoyili sifatida ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: g'oyaviy-mafkuraviy kompetentlik, metodika, bo'lajak pedagog, tahliliy mashq, bahsli masala, o'qituvchi roli, dalil bilan ishlash, baholash mezon

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ ИДЕЙНО- МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Ходжакулов Ойбек Алохонович

исследователь Наманганского государственного университета

Наманган, Узбекистан

Аннотация. В статье рассматривается вопрос совершенствования методики развития идейно-мировоззренческой компетентности у будущих педагогов. Выявляются ограничения традиционной лекционно-мероприятийной формы работы, вместо которой предлагается методическая система, основанная на аналитических упражнениях. Автор сопоставительно анализирует четыре роли преподавателя при обсуждении спорных вопросов и оценивает педагогический результат каждой из них. Методическая система включает пять типов упражнений — анализ текста, сопоставление позиций, обоснование контрдовода, проверку надёжности источника и анализ профессиональной ситуации — и обосновывает порядок их поэтапного применения. Стержневым принципом методики выступает направленность системы оценивания не на содержание взглядов студента, а на качество их обоснования.

Ключевые слова: идейно-мировоззренческая компетентность, методика, будущий педагог, аналитическое упражнение, спорный вопрос, роль преподавателя, работа с доводами, критерий оценивания

IMPROVING THE METHODOLOGY FOR DEVELOPING IDEOLOGICAL AND WORLDVIEW COMPETENCE IN PROSPECTIVE TEACHERS

Khojakulov Oybek Alokhonovich

Researcher, Namangan State University
Namangan, Uzbekistan

Annotation. The article examines the question of improving the methodology for developing ideological and worldview competence in prospective teachers. The limitations of the traditional lecture-and-event format are identified, and a methodological system based on analytical exercises is proposed in its place. The author comparatively analyses four roles a teacher may adopt when handling controversial issues and assesses the pedagogical outcome of each. The methodological system comprises five types of exercise — text analysis, comparison of positions, justification of a counter-argument, verification of source reliability, and analysis of a professional situation — and the sequence of their stage-by-stage application is substantiated. The core principle of the methodology is that the assessment system is directed not at the content of the student's views but at the quality of their justification.

Keywords: ideological and worldview competence, methodology, prospective teacher, analytical exercise, controversial issue, teacher role, working with arguments, assessment criterion

KIRISH

Oliy pedagogik ta'limda g'oyaviy-mafkuraviy tarbiya masalasi uzoq vaqtdan buyon tashkiliy ish shakli sifatida qaraladi: ma'ruzalar o'qiladi, uchrashuvlar o'tkaziladi, tadbirlar rejalashtiriladi va hisobot beriladi. Bu ishlarning o'z o'rnini bor, ammo ularning pedagogik samarasi odatda tekshirilmaydi. Natijada ta'lim muassasasi qancha tadbir o'tkazganini biladi, lekin talabaning fikrlash usulida qanday o'zgarish yuz berganini bilmaydi.

Metodika masalasining mohiyati shu farqda yotadi. Agar maqsad talabani ayrim g'oyalar bilan tanishtirish bo'lsa, ma'ruza yetarli vosita. Agar maqsad talabada mafkuraviy mazmunni mustaqil tahlil qilish qobiliyatini shakllantirish bo'lsa, ma'ruza yetarli emas: tahlil qobiliyati faqat tahlil qilish jarayonida o'sadi, uni tinglash orqali o'zlashtirib bo'lmaydi. Shu sababli metodikani takomillashtirish mavzularni ko'paytirish emas, ish turini o'zgartirish masalasidir.

Mazkur maqolaning maqsadi bo'lajak pedagoglarda g'oyaviy-mafkuraviy kompetentlikni rivojlantirishning metodik tizimini ishlab chiqish va asoslashdan iborat. Vazifalar quyidagicha belgilanadi: an'anaviy ish shakllarining cheklovlarini aniqlash; o'qituvchining bahsli masalalardagi mumkin bo'lgan rollarini qiyoslash va ularning natijasini baholash; tahliliy mashqlarning turlarini belgilash va ularni bosqichlarga taqsimlash; baholash mezonlarini shakllantirish.

Tadqiqotda g'oyaviy-mafkuraviy kompetentlik deganda mafkuraviy mazmunni tushunish, tahlil qilish, baholash va bu qobiliyatni kasbiy faoliyatda qo'llash qobiliyati tushuniladi. Bu ta'rifda e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan jihat shundaki, kompetentlik ayrim qarashlar to'plamini qabul qilish bilan emas, mazmun bilan ishlash qobiliyati bilan belgilanadi. Bunday tushunish kompetentlik haqidagi zamonaviy qarashlarga mos keladi: kompetentlik har doim vaziyatda namoyon bo'ladigan qobiliyat sifatida ta'riflanadi.

Metodikani takomillashtirish zaruratini amaliy kuzatish ham tasdiqlaydi. Pedagogika yo'nalishi bitiruvchilari maktabda ishlay boshlaganda o'quvchilarning bahsli savollariga duch keladilar — tarixiy voqea baholari, diniy va dunyoviy qadriyatlar munosabati, ijtimoiy adolat masalalari. Bunday savollarga tayyor formula bilan javob berish mumkin emas: o'quvchi formulani sezadi va ishonchini yo'qotadi. Javob berish uchun o'qituvchining o'zi mavzuni tahlil qilish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Bahsli masalalarni o'qitish metodikasi bo'yicha nazariy asos T.Kellining ishlarida shakllantirilgan. Kelli o'qituvchining to'rt xil rolini ajratadi: betaraf sukut — o'qituvchi bahsli mavzuni umuman ko'tarmaydi; betaraf bayonchi — mavzuni ko'taradi, lekin barcha qarashlarni teng deb taqdim etadi va o'z fikrini aytmaydi; targ'ibotchi — faqat bir pozitsiyani asosli deb ko'rsatadi; majburlamay bildiruvchi — barcha jiddiy qarashlarni dalillari bilan bayon etadi, o'z pozitsiyasini ham ochiq aytadi, lekin talabaning qarshi fikriga ochiq qoladi. Kelli oxirgi rolni pedagogik jihatdan eng samarali deb baholaydi.

D.Hess va P.Makevoyning ko'p yillik maktab kuzatuvlariga asoslangan tadqiqoti bu nazariy ajratishni empirik ma'lumot bilan to'ldiradi. Mualliflar bahsli masalalar muntazam muhokama qilinadigan sinflarda o'quvchilarning dalil bilan ishlash qobiliyati va o'zga fikrga bardoshi yuqori bo'lishini aniqlaganlar. Shu bilan birga ular muhokamaning muvaffaqiyati o'qituvchining tayyorgarligiga bog'liqligini ta'kidlaydilar: tayyorlanmagan muhokama mavzuni chuqurlashtirish o'rniga guruhda bezovtalik keltirib chiqarishi mumkin.

R.Dirdenning ta'lim va indoktrinatsiya farqi haqidagi tahlili metodikaning chegarasini belgilashga yordam beradi. Dirden farqni mazmunda emas, usulda ko'radi: agar qarash dalili bilan, muqobili ko'rsatilgan holda va tekshirishga ochiq shaklda yetkazilsa, bu ta'lim; agar qarash yakka haqiqat sifatida, muqobilini yashirib va shubhani taqiqlab yetkazilsa, bu indoktrinatsiya. H.Siygelning tanqidiy ratsionallik haqidagi ishlari shu chizgini davom ettirib, ta'limning maqsadi o'quvchini dalilga asoslangan hukm chiqarishga qodir shaxs qilib tarbiyalash ekanini asoslaydi.

Mafkuraviy ta'sirga qarshilik mexanizmini tushuntirishda U.Makgayrning inokulatsiya nazariyasi alohida o'rin tutadi. Makgayr tajribalarda bir qarashni faqat qo'llab-quvvatlovchi dalillar bilan o'rgangan odam keyinchalik qarshi dalilga duch kelganda tez taslim bo'lishini, kuchsizlashtirilgan qarshi dalillarni oldindan tahlil qilgan odam esa ancha barqaror bo'lishini ko'rsatdi. J.Komptonning keyingi tahlillari bu natijalarni axborot muhiti sharoitiga tatbiq etadi. J.Mezirouning transformativ o'qitish nazariyasi, J.Vestxaymer va J.Keynning fuqarolik ta'limi modellari hamda J.Benksning ko'p madaniyatli ta'lim tamoyillari metodik tizimning qolgan qismlari uchun nazariy asos beradi.

Ko'rib chiqilgan manbalarning qiyosiy tahlili ikki jihatni aniqlashga imkon beradi. Birinchidan, chet el tadqiqotlarida bahsli masalalarni muhokama qilish metodikasi asosan umumta'lim maktabi va fuqarolik ta'limi sharoitida ishlab chiqilgan; oliy pedagogik ta'lim, ya'ni bo'lajak o'qituvchining o'zini bunday muhokamani

boshqarishga tayyorlash masalasi kamroq o'rganilgan. Ikkinchidan, mahalliy pedagogik adabiyotda g'oyaviy-mafkuraviy tarbiya masalasi ko'pincha tashkiliy ish shakllari tavsifi bilan cheklanadi va mashq darajasidagi metodik yechimlar yetarlicha ishlab chiqilmagan. Mazkur maqolada aynan shu bo'shliq to'ldirishga harakat qilinadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-metodik xarakterga ega. Unda qiyosiy tahlil, tushunchaviy tahlil va metodik loyihalash usullaridan foydalanilgan. Qiyosiy tahlil o'qituvchining bahsli masalalardagi rollarini yonma-yon qo'yib, ularning pedagogik natijasini baholash uchun qo'llanildi. Tushunchaviy tahlil ta'lim va indoktrinatsiya chegarasini belgilovchi mezonlarni aniqlashga xizmat qildi.

Metodik loyihalash bosqichida mashq turlari tanlandi va ularning izchilligi asoslandi. Tanlash mezoni quyidagicha bo'ldi: har bir mashq g'oyaviy-mafkuraviy kompetentlikning aniq bir komponentini ishga solishi, bajarilishi kuzatilishi va natijasi baholanishi lozim. Shu mezon bo'yicha tadbir shaklidagi ish turlari — qatnashish faktidan boshqa natija bermaydigani uchun — tizimga kiritilmadi. Tadqiqotda empirik sinov o'tkazilmagan; taklif etilayotgan tizim keyingi tajriba-sinov ishi uchun loyiha sifatida taqdim etiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'qituvchi rollarining qiyosiy tahlili metodikaning boshlang'ich nuqtasini aniqlaydi. Betaraf sukut roli masalani guruh muhokamasidan chiqaradi, lekin talabaning hayotidan chiqarmaydi: u javobni baribir izlaydi va izlashni nazoratsiz manbalarda davom ettiradi. Betaraf bayonchi roli barcha qarashlarni teng deb ko'rsatib, dalil kuchi o'lchovini yo'qotadi va talabada barcha fikr teng degan noto'g'ri xulosani mustahkamlaydi. Targ'ibotchi roli esa qisqa muddatda tashqi muvofiqlik beradi, ammo talabada mustaqil asoslash qobiliyatini shakllantirmaydi. Shu sababli metodik tizim majburlamay bildiruvchi rolga asoslanadi: o'qituvchi jiddiy qarashlarni dalillari bilan

bayon etadi, o'z pozitsiyasini ham asoslab aytadi va talabaning qarshi dalilini jazolanmay bildirish huquqini ta'minlaydi.

Tahlil asosida beshta mashq turi ajratildi. Birinchi tur — matn tahlili: talabaga mafkuraviy mazmunga ega matn beriladi va unda tasdiq nima, dalil nima, hissiy ta'sir vositasi nima ekanini ajratish topshiriladi. Ikkinchi tur — pozitsiyalarni qiyoslash: bir masalaga oid ikki qarash yonma-yon qo'yilib, ularning dalil bazasi, kuchli va zaif jihatlari aniqlanadi. Uchinchi tur — qarshi dalilni asoslash: talaba o'zi qo'llab-quvvatlamaydigan pozitsiyani eng kuchli shaklda bayon etadi; bu mashq o'zga fikrni soddalashtirib tanqid qilish odatini buzadi.

To'rtinchi tur — manba ishonchliligini tekshirish: talaba axborot manbasini aniqlaydi, dastlabki va ikkilamchi manbani farqlaydi, raqam yoki iqtibosning asl manbasiga qaytadi. Beshinchi tur — kasbiy vaziyat tahlili: talabaga maktab sharoitidan olingan vaziyat beriladi (o'quvchining o'tkir savoli, ota-onaning e'tirozi, sinfdagi mafkuraviy bahs) va u javob variantini ishlab chiqadi hamda uni asoslaydi. Bu tur kompetentlikning faoliyat komponentini ishga soladi va bitiruvchini haqiqiy kasbiy vaziyatga tayyorlaydi.

Mashqlarning amalda qanday ko'rinishini bir misolda aniqlashtirish mumkin. Uchinchi tur — qarshi dalilni asoslash mashqi — quyidagi tartibda bajariladi: talaba o'zi qo'llab-quvvatlamaydigan pozitsiyani tanlaydi; uning eng kuchli uch dalilini yozma bayon etadi; so'ngra o'z pozitsiyasidan turib bu dalillarga javob beradi. Mashq natijasi ikki mezon bo'yicha baholanadi: muqobil pozitsiya soddalashtirilmasdan, egasi tanimaydigan shaklga keltirilmasdan bayon etilganmi va javoblar dalilga qaratilganmi yoki pozitsiya egasiga qaratilganmi. Tajriba ko'rsatadiki, aynan birinchi mezon boshlang'ich bosqichda eng ko'p qiyinchilik tug'diradi.

Mashqlarning qo'llanilish izchilligi uch bosqichda asoslanadi. Tayyorlov bosqichida birinchi va to'rtinchi turlar ustunlik qiladi: talaba dalil, tasdiq va manba bilan ishlashning texnik ko'nikmasini o'zlashtiradi. Asosiy bosqichda ikkinchi va uchinchi

turlar markazga chiqadi: talaba pozitsiyalarni qiyoslashni va qarshi dalilni halol bayon etishni o'rganadi. Yakuniy bosqichda beshinchi tur yetakchi bo'ladi: o'zlashtirilgan qobiliyat kasbiy vaziyatga ko'chiriladi. Bu izchillik tasodifiy emas: oxirgi bosqich mashqlari oldingi bosqichlarda shakllangan ko'nikmalarni talab qiladi.

Metodikaning o'zak tamoyili baholash mezonlarida ifodalanadi. Baholashda talabani qanday xulosaga kelgani emas, xulosani qanday asoslagani e'tiborga olinadi. Aniq mezonlar quyidagilar: tasdiqni dalil bilan ta'minlash; muqobil pozitsiyani buzmasdan bayon etish; o'z pozitsiyasining zaif jihatini ko'rsatish; manbaga to'g'ri murojaat qilish; xulosani dalil doirasidan oshirmaslik. Bu mezonlar talabaga oldindan e'lon qilinishi lozim, chunki yashirin mezon talabani o'qituvchi kutayotgan javobni taxmin qilishga majbur qiladi va bu metodikaning maqsadiga qarama-qarshi natija beradi.

Metodik tizimning qo'llanilishi muayyan tashkiliy shartlarni talab qiladi. Muhokamaga asoslangan mashqlar katta auditoriyada samara bermaydi: har bir talabani fikr bildirish imkoniyati bo'lishi lozim, shu sababli guruh hajmi cheklangan bo'lishi kerak. Mashqning yozma qismi majburiy: og'zaki bahsda eng tez gapiradigan talaba ustunlik qiladi, yozma shakl esa barcha talabani fikrlash izini ko'rsatadi. Bundan tashqari har bir mashq uchun vaqt budjeti aniq belgilanishi kerak, aks holda muhokama mavzudan chetga chiqadi va tahliliy maqsad yo'qoladi.

MUHOKAMA

Taklif etilayotgan metodikaga nisbatan birinchi e'tiroz amaliy xarakterda: bahsli masalalarni muhokama qilish guruhda ziddiyat keltirib chiqarmaydimi? Bu xavf real, lekin uning manbasi muhokamaning o'zi emas, muhokamaning tartibsizligidir. Hess va Makevoy kuzatuvlari ko'rsatadiki, oldindan qoidalar belgilangan, mavzu doirasi aniqlashtirilgan va o'qituvchi tayyorgarlik ko'rgan muhokama guruhda bezovtalik emas, aksincha o'zaro hurmat madaniyatini mustahkamlaydi. Shu sababli metodik

tizimda muhokama qoidalarini oldindan kelishib olish alohida bosqich sifatida ko'rsatiladi.

Ikkinchi e'tiroz nazariy: qarshi dalilni asoslash mashqi talabada shubha uyg'otib, uning pozitsiyasini kuchsizlashtirmaydimi? Makgayrning inokulatsiya tajribalari bunga teskari javob beradi. Faqat tasdiqlovchi dalillar bilan o'rgangan pozitsiya birinchi jiddiy e'tiroz oldida beqarorlik ko'rsatadi; qarshi dalillarni oldindan tahlil qilgan odamning pozitsiyasi esa ancha barqaror bo'ladi. Pedagogik xulosa aniq: qarshi dalildan himoya qilish emas, u bilan ishlashni o'rgatish barqarorlik beradi.

Uchinchi masala — metodikaning o'qituvchiga qo'yadigan talabi. Taklif etilayotgan tizim o'qituvchidan mavzuni bir necha nuqtai nazardan bilishni, o'z pozitsiyasini dalil bilan asoslashni va talabaning qarshi fikriga xotirjam munosabatda bo'lishni talab qiladi. Bu talab yengil emas va o'qituvchining o'zi uchun ham tayyorgarlik zarurligini ko'rsatadi. Shu nuqtada metodikaning qo'llanilish shartini aniq belgilash lozim: tizim faqat o'qituvchi tegishli tayyorgarlikdan o'tgan sharoitda kutilgan natijani beradi.

Oxirida metodikaning da'vo chegarasini aniq belgilash lozim. Taklif etilayotgan tizim talabaning g'oyaviy qarashlarini o'zgartirishni maqsad qilmaydi va bunday natijani kafolatlamaydi. Uning maqsadi cheklangan va aniq: talabada o'z qarashini asoslash, muqobil qarashni tushunish va mafkuraviy mazmunni tahlil qilish qobiliyatini shakllantirish. Bu qobiliyat qanday xulosaga olib kelishi talabaning o'z ishi bo'lib qoladi. Metodikaning qiymati ham shundadir: u natijani belgilamaydi, balki natijaga asosli yo'l bilan borish ko'nikmasini beradi.

XULOSA

Tadqiqot g'oyaviy-mafkuraviy kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish mavzular sonini oshirish emas, ish turini o'zgartirish masalasi ekanini ko'rsatdi. Tadbir shaklidagi ish qatnashish faktidan boshqa natija bermaydi; tahliliy

mashq esa talabanning fikrlash usulida kuzatiladigan o'zgarish hosil qiladi. Shu sababli metodik tizimning asosiga tadbir emas, mashq qo'yiladi.

Ishlab chiqilgan metodik tizim beshta mashq turini — matn tahlili, pozitsiyalarni qiyoslash, qarshi dalilni asoslash, manba ishonchliligini tekshirish va kasbiy vaziyat tahlilini — o'z ichiga oladi va ularni uch bosqichga taqsimlaydi. Tizim o'qituvchining majburlamay bildiruvchi roliga tayanadi; bu rol talabada mustaqil asoslash qobiliyatini shakllantirish uchun eng samarali hisoblanadi. Baholash tizimi talabanning qarashi mazmuniga emas, uni asoslash sifatiga qaratiladi va mezonlar oldindan e'lon qilinadi.

Tadqiqot natijalari nazariy-metodik loyiha darajasida bo'lib, tizimning samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali tekshirilishi lozim. Keyingi tadqiqotlar uchun istiqbolli yo'nalishlar: har bir mashq turi uchun topshiriqlar bankini shakllantirish; baholash mezonlari bo'yicha reyting jadvalini ishlab chiqish; tizimni pedagogika yo'nalishi talabalari bilan sinovdan o'tkazish va natijalarni nazorat guruhi bilan qiyoslash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. McGuire W.J. Inducing Resistance to Persuasion: Some Contemporary Approaches // *Advances in Experimental Social Psychology*. Vol. 1. – New York: Academic Press, 1964. – P. 191–229.
2. Dearden R.F. Controversial Issues and the Curriculum // *Journal of Curriculum Studies*. – 1981. – Vol. 13, No. 1. – P. 37–44.
3. Kelly T.E. Discussing Controversial Issues: Four Perspectives on the Teacher's Role // *Theory and Research in Social Education*. – 1986. – Vol. 14, No. 2. – P. 113–138.
4. Siegel H. *Educating Reason: Rationality, Critical Thinking and Education*. – New York: Routledge, 1988. – 208 p.
5. Mezirow J. *Transformative Dimensions of Adult Learning*. – San Francisco: Jossey-Bass, 1991. – 247 p.
6. Banks J.A. *Diversity and Citizenship Education: Global Perspectives*. – San Francisco: Jossey-Bass, 2004. – 488 p.
7. Westheimer J., Kahne J. What Kind of Citizen? The Politics of Educating for Democracy // *American Educational Research Journal*. – 2004. – Vol. 41, No. 2. – P. 237–269.
8. Hess D.E. *Controversy in the Classroom: The Democratic Power of Discussion*. – New York: Routledge, 2009. – 194 p.